УДК 377.01

DOI 10.33251/2522-1477-2021-10-34-40

КОЗЛОВСЬКА Ірина Михайлівна,
доктор педагогічних наук, провідний науковий
співробітник Міжнародного інституту освіти,
культури та зв'язків з діаспорою Національного
університету «Львівська політехніка»
ORCID 0000-0002-8610-8594

СТЕЧКЕВИЧ Олег Орестович,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
педагогіки та інноваційної освіти, Національний
університет «Львівська політехніка»
ORCID 0000-0002-2194-8787

ЯКИМОВИЧ Тетяна Дмитрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії
і методики технологічної освіти, креслення та
комп'ютерної графіки Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова, Львівський
навчально-науковий центр професійної освіти
ORCID 0000-0003-1777-1699

ПРОФЕСІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ЯК СИСТЕМОТВІРНИЙ ЧИННИК ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Метою статті є обґрунтування професійної спрямованості навчання, як системотвірного чинника підготовки майбутніх фахівців. Виявлено сутність принципу професійної спрямованості, функції та місце у формуванні змісту сучасної освіти. Проаналізовано різні підходи до тлумачення поняття «професійна спрямованість». Сутність професійної спрямованості підготовки має суб'єктне та об'єктне трактування. Принцип професійної спрямованості націлює на формування професійної спрямованості особистості, яка є однією з якостей особистості – орієнтація на професію. Професійна спрямованість навчання є необхідною передумовою якісної майбутньої професійної діяльності. Професійна спрямованість є системотвірним чинником змісту освіти та сприяє оволодінню здобувачами освіти системними, інтегрованими знаннями, формуванню умінь розв'язання фахових завдань тощо. Принцип професійної спрямованості виконує методологічну та регулятивну функції.

Ключові слова: професійна спрямованість, професійна підготовка, професійна готовність, зміст освіти, принцип, системотвірний чинник.

Постановка проблеми. На сучасному етапі зростання значущості оптимального поєднання професійного та загальноосвітнього компонентів в освіті породжує суперечність між вимогами професійної спрямованості усіх непрофільних дисциплін та необхідністю збереження цілісності непрофільних навчальних предметів, необхідністю проблемного підходу до професійної підготовки та домінування предметного підходу у реальному освітньому процесі. Це окреслює проблему дослідження розвитку принципу професійної спрямованості у теорії і практиці професійної освіти.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Аналіз широкого науково-педагогічних джерел засвідчує, що останнім часом у педагогічній науці приділяється значна увага принципу професійної спрямованості навчання у професійній школі, однак проблема становлення і

розвитку професійної спрямованості у професійній педагогіці є малодослідженою, оскільки практично усі наукові розробки стосуються теоретичних основ або конкретних методик.

Проблемі професійної спрямованості навчання у професійній школі присвячено низку праць (О. Дубинчук [3], Є. Ільїн [4], С. Король [5], М. Махмутов [6], О. Москалюк [7], І. Савка [8], Н. Самрук [10] та ін.). У них розглянуто особливості професійної спрямованості навчання природничо-наукових [4] та гуманітарних дисциплін [5; 8], математики [10], мови [9; 11], права [2] тощо. Водночас, незважаючи на досить значну кількість досліджень з питання, проблема становлення і розвитку принципу професійної спрямованості залишається актуальною.

Метою статті є обґрунтування професійної спрямованості навчання, як системотвірного чинника підготовки майбутніх фахівців. Виявити сутність принципу професійної спрямованості, функції та місце у формуванні змісту сучасної освіти.

Виклад основного матеріалу. У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях по-різному розглядається структура професійної спрямованості. Це зумовлено, перш за все, неоднозначністю трактування сутності поняття «професійна спрямованість». Найчастіше зміст та структуру професійної спрямованості пов'язують зі структурою мотивації діяльності. Структура професійної спрямованості може бути простою і складною, але в основі лежить наявність певної потреби чи інтересу, завдяки яким людина настійно шукає засоби збуджувати в собі потрібні їй переживання як можна частіше та сильніше [4]. Оскільки професійна спрямованість є поняттям інтегративним, динамічним, системотвірним, тому до її структури можуть входити як певні властивості, так і якості.

Структура професійної спрямованості дозволяє виділити такі її основні характеристики [7]: професійна спрямованість як складна система вибудовується з компонентів і структур, тобто вона має певний зміст і внутрішню організацію: вона є елементом складнішої системи (структури особистості в контексті мотивації професійної діяльності), з аналізу функцій і механізмів якої можна зрозуміти її сутність та динамічною системою, в якій всі процеси структурних компонентів перебувають у внутрішній єдності та взаємній опосередкованості; цілісність професійної спрямованості зумовлює її структурну єдність, виділення тих інтегративних, системоутворюючих якостей, властивостей, характеристик навколо яких об'єднуються й інші властивості; вона виконує такі важливі функції: по-перше, виступає в ролі засобу задоволення власних потреб; по-друге, є засобом розвитку знань, умінь, здібностей людини; професійна спрямованість є динамічним утворенням, яке змінюється відповідно до власних уподобань і переконань, впливу різноманітних чинників та поставлених завдань.

З іншого боку професійна спрямованість виступає як «основа зв'язку загального знання та способів його застосування з певними конкретними знаннями та прийомами його використання на рівні однієї професії (групи професій)» [3, с. 42].

Недостатня професійна спрямованість, дублювання навчального матеріалу, неузгодженість вивчення споріднених тем у часі породили ідею профілювання знань, формування інваріантної та варіативної частини освіти.

Під професійною спрямованістю навчання конкретної дисципліни розуміють орієнтацію змісту, форм, методів та засобів навчання на формування професійних знань, умінь та якостей особистості [10, с. 89].

З'ясуємо зміст поняття «професійна спрямованість». У новому тлумачному словнику української мови наведено таке визначення: «спрямованість – це наставляння, учіння, надання потрібного напрямку діяльності, вчинку чи розмови; орієнтування та зосередження на будь-чому (енергія, зусилля, здібність тощо); виділення будь-чого для чогось тощо» [12, с. 792].

Ми проаналізували різні підходи до тлумачення поняття «професійна спрямованість». Так, професійну спрямованість розглядають як якість особистості. У широкому розумінні, професійна спрямованість в освіті – це орієнтація на формування соціальної і психологічної спрямованості на професійну діяльність. Тобто, професійна спрямованість є однією з якостей особистості – орієнтація особистості на професію [9, с. 198].

Професійну спрямованість особистості розуміють, як інтерес до професії і схильність займатися нею, це система усталено домінуючих мотивів особистості, визначальна характеристика спеціаліста, яка дозволяє йому максимально виявити свої здібності. Як мотиви виступають потреби, інтереси, установки, утвердження, ідеали.

На думку С. Батишева, формуванню професійної спрямованості особистості сприяє професійно спрямоване навчання, характерною рисою якого є вплив на мотивацію навчання, розвиток інтересу до майбутньої професії [1, с. 106]. Недостатнє знання фундаментальних дисциплін перешкоджає процесу професійної освіти, що підкреслює необхідність гармонії між професійним та спеціальним навчанням студентів. Водночас не завжди існує чітке розмежування термінів «прикладна» та «професійна» спрямованість, вони практично ототожнюються, проте, є певна відмінність у характеристиці понять «практична» та «професійна» спрямованість.

Сутність професійної спрямованості у навчанні полягає у використанні елементів конкретної професії як компонентів змісту, форм і методів загальної освіти. Тому професійна спрямованість навчання розглядається як форма специфічних міждисциплінарних зв'язків, що характеризується як спеціалізований взаємозв'язок загальноосвітніх знань з професійними.

Як зазначає М. Махмутов: «Професійна спрямованість викладання – це таке використання педагогічних засобів (змісту, форм, методів навчання), яке забезпечує засвоєння мінімуму знань, умінь та навичок, що передбачений програмами, і у той же час, який сприяє розвитку ціннісного за характером ставлення до професії, формуванню професійних якостей особистості» [6, с. 45].

Отже, професійна спрямованість навчання є необхідною передумовою якісної майбутньої професійної діяльності. Професійна спрямованість є системотвірним чинником змісту освіти та сприяє оволодінню здобувачами освіти системними, інтегрованими знаннями, формуванню умінь розв'язання фахових завдань тощо.

Принцип професійної спрямованості виконує певні функції. Методологічною функцією принципу професійної спрямованості є педагогічне «зняття» соціальної суперечності між сучасним суспільним розподілом праці та високою професіоналізацією діяльності людини, що впливає звідси. Регулятивною функцією принципу є зміна структури змісту, методів, засобів навчання з метою професійної спрямованості особистості, окремих навчальних дисциплін і забезпечення інтеграції загальної та професійної освіти, створення умов для якісної професійної підготовки [13, с. 27]. Принцип професійної спрямованості навчання регулює в освіті співвідношення загального і специфічного, визначає діалектику взаємодії цілісного розвитку особистості та її професійного спрямування [5, с. 19].

Професійно спрямоване навчання – це навчальна діяльність, метою якої є формування у здобувачів освіти системи навчально-професійної діяльності, що сприяла би розвитку професійної готовності. Досягнення цієї мети здійснюється на основі єдності змістової і процесуальної сторін професійно спрямованого навчання, зорієнтованого на модель професійної діяльності [11, с. 39]. Професійна спрямованість полягає у розробці та організації навчання загальноосвітніх дисциплін, що охоплює не тільки навчальну інформацію, але й діяльнісний компонент, що визначає систему знань, умінь, навичок та шляхи оволодіння ними.

Зокрема, професійно спрямоване навчання розглядається як педагогічна система зі всіма властивими їй ознаками, особливостями та закономірностями: «вона орієнтує, спрямовує здобувачів освіти на усвідомлення і прийняття основної мети вивчення цього предмету – можливості його використання в майбутній професійній діяльності, його функціонального значення і важливості для розвитку особистості майбутнього фахівця» [9, с. 220].

Усі структурні компоненти системи професійно спрямованого навчання загальноосвітніх дисциплін працюють на реалізацію принципу професійної спрямованості. Цей принцип обрано в якості системотвірного чинника, що визначає спрямованість мети, змісту, методів і засобів навчання на професійну діяльність здобувачів освіти [2, с. 18].

Розглянемо особливості професійної спрямованості з позицій формування професійних якостей майбутніх фахівців. Системний аналіз професійної спрямованості дозволяє виділити такі її особливості [7, с. 302]: професійна спрямованість як складна система вибудовується з компонентів і структур, тобто вона має певний зміст і внутрішню організацію: вона є елементом складнішої системи (структури особистості в контексті мотивації професійної діяльності), з аналізу функцій і механізмів якої можна зрозуміти її сутність, і динамічною системою, в якій всі процеси структурних компонентів перебувають у внутрішній єдності та взаємній опосередкованості; цілісність професійної спрямованості зумовлює її структурну єдність, виділення тих інтегративних, системотвірних якостей, властивостей, характеристик навколо яких об'єднуються й інші властивості. Вона виконує такі важливі функції: по-перше, виступає в ролі засобу задоволення власних потреб; по-друге, є засобом розвитку знань, умінь, здібностей людини; професійна спрямованість є динамічним утворенням, яке змінюється відповідно до власних уподобань і переконань, впливу різноманітних чинників та поставлених завдань.

Оскільки професійна спрямованість є системотвірним чинником, тому до її структури можуть входити потреби, інтереси, переконання, мотиви та інші якості особистості, що стосуються майбутньої професійної діяльності. Основою професійної спрямованості особистості є стійке домінування потреби чи інтересу. Потреба складає психологічну основу домінанти мотиваційної сфери і виявляється в більш високій сенситивності до новизни стимулу. Зокрема, – це потреба займатися майбутньою професійною діяльністю – оскільки професія є галуззю самореалізації особистості.

Усвідомлення потреб є умовою формування інтересів як якісно особливих мотивів особистості. Отже, на основі потреб виникають інтереси, в тому числі професійні, які також є важливими регуляторами поведінки. Вони спрямовують особистість на оволодіння обраною професією в процесі усвідомлення її суспільної і особистісної значущості й привабливості. Професійні інтереси фахівця виражаються в намірі глибше пізнати свою професію, в сумлінному ставленні до оволодіння професійними вміннями і навичками, в психологічній і практичній готовності працювати за обраною професією. Це перш за все інтереси до майбутньої професії, до об'єктів професійної діяльності, до себе як майбутнього фахівця, до професійно-орієнтованих знань тощо.

Висновки та пропозиції. Таким чином, сутність професійної спрямованості підготовки має суб'єктне та об'єктне трактування: з одного боку - це формування певних якостей особистості, з іншого боку – профілювання змісту навчальних дисциплін. Принцип професійної спрямованості націлює на формування професійної спрямованості особистості. Тому одне з трактувань принципу професійної спрямованості навчання – це орієнтація на формування соціальної і психологічної спрямованості на професійну діяльність. До подальших напрямів відносно розробку окремих методик професійно спрямованих дисциплін.

Список використаної літератури

1. Батышев С. Я. Подготовка рабочих в средних профессионально-технических училищах. М.: Педагогика, 1988. 176 с.
2. Дегтярєва Г. С., Васирина С. І. Професійно спрямоване викладання предмета «Основи правових знань» в професійно-технічних навчальних закладах: навч.-метод. посібник, Львів: Львівський Ставропігон, 2010. 140 с.
3. Дубинчук О. С. Дидактичні основи профілювання природничо-наукової підготовки учнів в професійно-технічних училищ. Педагогіка: наук.-метод. збірник. К.: Освіта, 1993. С. 39–46.
4. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы: учеб. пособие. СПб.: Питер, 2000. 512 с. (Серия «Мастера психологии»).
5. Король С. В. Професійна спрямованість гуманітарної підготовки фахівців інженерного профілю в університетах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Тернопіль, 2010. 246 с.

6. Махмутов М. И., Власенков А. И. Принцип профессиональной направленности в среднем ПТУ. Принципы обучения в среднем ПТУ ПТУ: сб. науч. трудов. М.: АПН СССР, 1986. С. 41–55.

7. Москалюк О. І. Зміст і структура професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів: аналіз у контексті системного підходу. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. праць. К.; Вінниця: ООО «Планер», 2006. Вип. 10. С. 399–405.

8. Савка І. Професійна спрямованість підготовки майбутніх фахівців міжнародного права в процесі вивчення гуманітарних дисциплін. Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць. Сер.: Педагогіка та психологія. Чернівці: ЧНУ, 2015. Вип. 748. С. 153–159.

9. Салтыкова Т. М. Профессионально направленное обучение иностранному языку студентов экономических специальностей колледжа: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Тольятти, 1998. 229 с.

10. Самарук Н.М. Педагогічні умови забезпечення професійної спрямованості викладання математичних дисциплін. *Нові технології навчання*: наук.-метод. зб.. К.: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, 2007. Вип.46. С. 22–26.

11. Ханцева Г. Г. Формирование профессиональной направленности студентов в процессе изучения иностранного языка (на материале технического вуза): дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Рубцовск, 2000. 126 с.

12. Яременко В. В., Сліпущко О. Н. Новий тлумачний словник української мови: у 4-х т. К.: Аконт, 2000. Т. 1. 942 с.

13. Savka I.V., Yakymovych T.D., Yaremko T. I. Modern principles of professional education of humanities cycles in higher education institutions. *Научен вектор на Балканите*, 2020. №3 (9). С. 25–30.

References

1. Batyshev, S.YA. (1988). Podhotovka rabochykh v srednykh professyonal'no-tekhnicheskyykh uchylyshchakh [*Training of workers in secondary vocational schools*]. M.: Pedagogika, 176 s. [in Russian].

2. Dehtyarova, H.S., Vasylyna, S.I. (2010). Profesiyno spryamovane vykladannya predmeta "Osnovy pravovykh znan" v profesiyno-tekhnichnykh navchal'nykh zakladakh [*Professionally oriented teaching of the subject "Fundamentals of legal knowledge" in vocational schools*]: navch.-metod. posibnyk, L'viv: L'vivs'kyy Stavropihion, 140 s. [in Ukrainian].

3. Dubynchuk O.S. (1993). Dydaktychni osnovy profilyuvannya pryrodnycho-naukovoyi pidhotovky uchniv v profesiyno-tekhnichnykh uchylyshch [Didactic bases of profiling of natural-scientific preparation of pupils in vocational schools]. Pedagogika: nauk.-metod. zbirnyk. K.: Osvita. [in Ukrainian].

4. Yl'yn, E.P. (2000). Motyvatsyya y motyvy [*Motivation and motives*]: ucheb. posobyе. SPb.: Pyter., 512 s. Seryya "Mastera psikhologyy". [in Russian].

5. Korol', C.V. (2010). Profesiyna spryamovanist' humanitarnoyi pidhotovky fakhivtsiv inzhenernoho profilyu v universytetakh [*Professional orientation of humanitarian training of engineering specialists in universities*]. Dys.na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk: 13.00.04. Ternopil', 246 s. [in Ukrainian].

6. Makhmutov, M.Y., Vlasenkov, A.Y. (1986). Pryntsyp professyonal'noy napravlennosti v srednem PTU [*The principle of professional orientation in secondary vocational schools*]. Pryntsypy obuchenyya v srednem PTU PTU: sb. nauch. trudov. M.: APN SSSR, S. 41-55. [in Russian].

7. Moskalyuk, O.I. (2006). Zmist i struktura profesiynoyi spryamovanosti maybutnikh sotsial'nykh pedahohiv: analiz u konteksti systemnoho pidkhodu [*Content and structure of professional orientation of future social teachers*]. Suchasni informatsiyni tekhnolohiyi ta innovatsiyni metodyky navchannya u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiya, teoriya, dosvid, problemy: zb. nauk. prats'. K.; Vinnytsya: ООО "Planer", Vyp. 10. S. 399-405. [in Ukrainian].

8. Savka, I. (2015). Profesijna spryamovanist' pidhotovky maybutnikh fakhivtsiv mizhnarodnoho prava v protsesi vyvchennya humanitarnykh dystsyplin [*Professional orientation of training future specialists in international law in the process of studying the humanities*]. Naukovyy visnyk Chernivets'koho universytetu: zb. nauk. prats'. Ser.: Pedahohika ta psykholohiya. Chernivtsi: CHNU, Vyp. 748. S. 153-159. [in Ukrainian].

9. Saltykova, T.M. (1998). Professyonal'no napravlennoe obuchenye ynostrannomu yazyku studentov ékonomycheskykh spetsyal'nostey kolledzha [*Professionally oriented teaching of a foreign language to students of economic specialties of the college*]. Dyss. na soyskanye uchenoy stepeny kand. ped. nauk: spets. 13.00.08. Tol'yatty, 229 s. [in Russian].

10. Samaruk, N.M. (2007). Pedahohichni umovy zabezpechennya profesiynoyi spryamovanosti vykladannya matematychnykh dystsyplin [*Pedagogical conditions for ensuring the professional orientation of teaching mathematical disciplines*]. Novi tekhnolohiyi navchannya: Nauk.-metod. zb.. K.: Instytut innovatsiynykh tekhnolohiy i zmistu osvity,. Vyp.46. S. 22-26. [in Ukrainian].

11. Khantseva, H.H. (2000). Formyrovanye professyonal'noy napravlennosti studentov v protsesse yzuchenyya ynostrannoho yazyka (na materyale tekhnicheskoho vuza) [*Formation of professional orientation of students in the process of learning a foreign language (on the material of the technical university)*] Dysc. na soyskanye uchenoy stepeny kand. ped. nauk: 13.00.08. Rubtsovsk, 126 s. [in Russian].

12. Yaremenko, V.V., Slipushko, O.N. (2000). Novyy tlumachnyy slovnyk ukrayins'koyi movy [*New explanatory dictionary of the Ukrainian language*]: u 4-kh t. K.: Akonit, T. 1. 942 s. [in Ukrainian].

13. Savka, I.V., Yakymovych, T.D., Yaremko, T.I. (2020). Modern principles of professional education of humanities cycles in higher education institutions. Научен вектор на Балканите, №3 (9). S. 25-30.

KOZLOVSKA Iryna, Doctor of Pedagogical Sciences, leading researcher of the International Institute of Education, Culture and Relations with the Diaspora, National University "Lviv Polytechnic";

STECHKEVYCH Oleh, Candidate of Pedagogical Science, Docent of the National University Lviv Polytechnic", Department of Pedagogy and Innovative Education;

YAKYMOVYCH Tetyana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Theory and Methods of Technological Education, Drawing and Computer Graphics.

PROFESSIONAL DIRECTION AS A SYSTEM AND FORMING FACTOR OF TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS

Abstract. The aim of the article is to substantiate the professional direction of education process as a system and forming factor of training of future specialists. Identify the essence of the principle of professional direction; its functions and place in the formation of the content of the modern education are presented in the article.

The professional direction of teaching the particular discipline is understood as the meaning of the content, forms, methods and means of training on the formation of professional knowledge, skills and personality qualities. Different approaches to the meaning of the concept of "professional direction" are analyzed in the article.

The content of the professional direction of students' training has a subjective and objective interpretation. The principle of professional direction is emphasized on the formation of professional orientation of person. In a wider sense, the concept of "professional direction" of the future specialists in education is the focus on the formation of social and psychological orientation to their professional activity. "Professional direction" is one of the qualities of personality which means the orientation of the person to the profession. The professional direction of the specialists is understood as the interest to the

future profession; it is a system of key dominant motives of the person which allows him to maximize his abilities. Needs, interests, attitudes, assertions, ideals are shown as motives in this article.

The concept "professional direction" is analyzed in the article as a system and forming factor; it contributes for the future students as systematic and integrated knowledge, the formation of skills for solving professional problems, etc. The principle of professional direction has major functions. The methodological function of the professional direction principle is to eliminate the contradiction between the modern social division of job and the high professionalization of human activity.

The regulatory function of the following principle is to change the structure of content, methods and teaching aids.

The concept of "vocational training" means the educational activity. Its aim is to form of the system of educational and professional activities of the future specialists. It would contribute to the development of professional readiness. The features of professional direction as forming the professional qualities are shown in the article.

Key words: *professional direction, training, readiness, content of professional education, principles, system and forming factor.*

*Одержано редакцією: 30.07.2021 р.
Прийнято до публікації: 17.08.2021 р.*